

De legitimering van de Nederlandse krijgsmacht na de Koude Oorlog

**Master scriptie – Universiteit van Leiden
Dominique de Graaf**

De legitimering van de Nederlandse krijgsmacht na de Koude Oorlog

door

Dominique de Graaf (s1760831)

Master Political Science
MSc thesis seminar

Universiteit Leiden, 6 juni 2016

Begeleider: Prof. dr. R.A. Koole
Tweede lezer: Prof. dr. R.A. Boin

Aantal woorden: 9440

Universiteit Leiden

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Doelstelling	5
1.2	Vraagstelling	5
1.3	Relevantie	6
2	Theoretisch kader	7
2.1	“Interne legitimiteit” vs. “externe legitimiteit”	7
2.2	Historisch institutionalisme	8
3	Methode	10
3.1	Bronnen	11
4	Analyse	12
4.1	De oprichting van de NAVO	12
4.2	De Nederlandse krijgsmacht na de Koude Oorlog	14
4.2.1	Parlementair debat over de prioriteitennota op 19 mei 1993	15
4.2.2	Parlementair debat na de terroristische aanslagen op “9/11” van 3 oktober 2001	21
5	Conclusie	27
6	Bibliografie	30
6.1	Bronnenlijst	30
6.2	Literatuurlijst	30

1 Inleiding

De positie, die de Nederlandse krijgsmacht tegenwoordig in het politieke landschap inneemt, is door de snel veranderende internationale omgeving moeilijk te duiden. Maatschappelijke veranderingen spelen daarbij een grote rol. In de jaren na de afloop van de Koude Oorlog heeft de regering en het parlement op defensie kunnen bezuinigen, omdat Nederland achterbleef met een relatief omvangrijke krijgsmacht (Hoffenaar 2009: 5). Na de Koude Oorlog was er een forse vermindering in de defensie uitgaven. “Dalende budgetten, veranderende behoefte: het optimisme van direct na de ‘val van de muur’ resulteerde in een herijking van de defensiesectoren” (AIV 2004: 11), het ‘vredesdividend’, zoals het ook wordt genoemd, creëerde nieuwe kansen en mogelijkheden om opnieuw te kijken naar de inrichting van de Nederlandse krijgsmacht, bijvoorbeeld het ontstaan van de *special forces*.

De Nederlandse krijgsmacht zou zich in de toekomst richten op “mobiliteit, flexibiliteit, multifunctionaliteit, responsiviteit, interoperability en sustainability” (Hoffenaar 2009: 28) en diende tegenwoordig meer als het politieke ‘ambitieniveau’, waarin het “kabinet en parlement gingen bepalen wat de krijgsmacht met telkens kleinere budgetten moest kunnen, zodat Nederland een redelijke bijdrage aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde zou leveren” (Homan 2011: 154) in plaats van aan de oorspronkelijke algemene verdediging van het Nederlands grondgebied.

De Nederlandse krijgsmacht moest verder met minder mankracht en minder budget. “In reële termen zijn de defensie-uitgaven gedurende de periode 1990-2007 gedaald, als percentage van het BNP van 2,7% naar 1,5 % (1990-2010) en als percentage van de overheidsuitgaven van 8,5% naar 5,1%” (Colijn en Homan 2010: 4). Ten tijde van de Koude Oorlog telde de krijgsmacht toen twaalf tankbataljons met ruim 900 tanks, in 2010 nog twee bataljons met 60 tanks. Toen vijftien fregatten, in 2010 zes. Toen 211 jachtvliegtuigen, in 2010 87. Toen bijna 300 gemechaniseerde houwitsers, in 2010 een kleine 40 (Colijn en Homan 2010: 4).

De bezuinigingen hebben een groot effect gehad op het Nederlands defensieapparaat. Zo is er een verandering geweest in de defensie-uitgaven en takenverdeling van de Nederlandse krijgsmacht. Na de Koude Oorlog is de positie van de Nederlandse krijgsmacht moeilijk te bepalen, omdat de Sovjet-Unie uiteen was gevallen en de kwestie van bezuinigingen een grote rol speelde bij de herinrichting van het Nederlands defensieapparaat. Maar duiden die bezuinigingen en de moeilijk te bepalen positie van de Nederlandse

krijgsmacht ook op een veranderde legitimiteit van de Nederlandse krijgsmacht? In dit onderzoek wordt onderzocht of en hoe de Nederlandse krijgsmacht in de ogen van de regering en het parlement als instituut zijn legitimiteit heeft weten te behouden en welke mogelijke veranderingen daarbij zijn opgetreden.

1.1 Doelstelling

In dit onderzoek wordt de legitimiteit van de Nederlandse krijgsmacht vanuit de zienswijze van de regering en het parlement in de periode van 1989-2010 geëvalueerd. Voor deze periode is gekozen, omdat er in die tijd bezuinigen zijn doorgevoerd en de krijgsmacht andere taken is gaan uitvoeren- iets wat later in dit onderzoek naar voren zal komen. Dat zou kunnen duiden op vermindering of veranderde legitimering van de krijgsmacht door de politiek. In de loop van de geschiedenis hebben zich meerdere internationale en maatschappelijke verschuivingen voorgedaan, welke mogelijk een effect hebben gehad op veranderingen in de legitimiteit van de Nederlandse krijgsmacht in de ogen van de regering en het parlement. Om een evaluatie te kunnen uitvoeren wordt er gekeken naar de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht door de regering en het parlement, waarna kan worden ingezoomd op de mogelijke invloed van historische gebeurtenissen op de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht.

1.2 Vraagstelling

De onderzoeksvraag die in dit onderzoek wordt behandeld is:

Hoe en waarom legitimeren het kabinet en het parlement de Nederlandse krijgsmacht en is dit na de Koude Oorlog gewijzigd?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn er enkele deelvragen geformuleerd:

1. Hoe werd de Nederlandse krijgsmacht gelegitimeerd in 1949?
2. Hoe legitimeerden het kabinet en het parlement de Nederlandse krijgsmacht na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en na "9/11"?
3. Zijn er significante veranderingen waar te nemen in de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht en hoe kunnen die worden verklaard?

De deelvragen zullen in aparte hoofdstukken worden verdeeld en beantwoord. Om mogelijke veranderingen in de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht na de Koude

Oorlog te kunnen evalueren is het aannemelijk om een ijkpunt te kiezen ten tijden van de Koude Oorlog om zo een verschil te laten zien. Er is gekozen voor het jaar 1949 omdat in dat jaar Nederland lid werd van het Noord-Atlantische Verdragsorganisatie. Het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en “9/11” worden in dit onderzoek gezien als significante gebeurtenissen die van mogelijke invloed zijn geweest op veranderingen in de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht.

1.3 Relevantie

Het onderzoek is vooral van belang omdat het licht werpt op de legitimiteit van de Nederlandse krijgsmacht door de jaren heen. De Nederlandse krijgsmacht is van importantie voor de nationale en internationale veiligheid. Omdat de krijgsmacht deze rol moet vervullen is het belangrijk om te zien hoe en waarom de regering en het parlement de Nederlandse krijgsmacht legitiem houden. De Nederlandse krijgsmacht is een onderwerp waar veel onderzoek naar is gedaan, waar vooral wordt gekeken naar veranderingen in het defensiebeleid en bezuinigingen, maar niet zo zeer naar de legitimiteit van de Nederlandse krijgsmacht.

Van oudsher is de Nederlandse krijgsmacht een institutie die is gecreëerd om het Nederlandse koninkrijk te beschermen op nationaal niveau. De rol van de Nederlandse krijgsmacht is vastgelegd in de Nederlandse grondwet. Artikel 97, lid 1 GW en luidt: “Ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede ten behoeve van de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde, is er een krijgsmacht”. Door de Tweede Wereldoorlog is het Nederlands defensiebeleid veranderd van neutraliteit naar internationale veiligheidssamenwerking. Door het lidmaatschap van onder andere de NAVO, de VN en de Europese Unie heeft Nederland ervoor gekozen om zich ook te richten op de bevordering van de internationale veiligheid en rechtsorde. Nederland heeft zich naast de grondwettelijke regels, ook te houden aan internationale verdragsverplichtingen. Zo moet de Nederlandse krijgsmacht naast de verdediging van het Nederlands grondgebied zich ook inzetten ter verdediging van bondgenootschappelijk grondgebied.

Verwacht wordt dat het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de terroristische aanslagen op 11 september 2001 van mogelijke invloed zijn geweest op veranderingen in de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht en zijn daarom belangrijke gebeurtenissen om te

kijken of de krijgsmacht zijn oorspronkelijke legitimiteit heeft weten te behouden in de ogen van de regering en het parlement en zo niet, wat de verklaringen voor die veranderingen zijn.

2 Theoretisch kader

In dit onderzoek wordt er gekeken naar de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht met een focus op legitimatie door de politiek. Politieke legitimiteit is een begrip dat in meerdere disciplines en met meerdere doeleinden gebruikt wordt. In dit literatuuronderzoek staat “interne legitimiteit” centraal. Uitgaande van het literatuuronderzoek wordt er onderzoek gedaan naar de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht door de regering en het parlement. Daarnaast wordt er in dit onderzoek ook gebruik gemaakt van een historisch documentenonderzoek, waar er een overzicht wordt gegeven van de legitimering door de regering en het parlement van de Nederlandse krijgsmacht na de koude oorlog. Het resultaat van deze analyse is een overzicht van mogelijke veranderingen, door het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de terroristische aanslagen van “9/11”, in de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht.

2.1 “Interne legitimiteit” vs. “externe legitimiteit”

Politieke legitimiteit heeft vele facetten en wordt door auteurs als Weber, Beetham, Rosanvallon, Bokhorst en Barker op verschillende manieren gedefinieerd. Zo kan politieke legitimiteit worden onderverdeeld in twee verschillende benaderingen: “externe legitimiteit” en “interne legitimiteit”. Bij “externe legitimiteit” is de steun van de bevolking van invloed op de politieke legitimiteit. Een auteur als Weber ziet legitimiteit als ‘geloof in legitimiteit’ bij zowel machthebbers en de bevolking. Volgens Weber is de machtsrelatie legitiem wanneer de betrokkenen daarin geloven. Met ander woorden legitimiteit komt voort uit het geloof dat mensen hebben in legitimiteit. Zo definieert Weber (in Beetham 2013: 8) “legitimacy is equivalent to ‘Legitimitätsglaube’ (a belief in legitimacy); and legitimate power is power ‘als legitim angesehen’ (that is regarded as legitimate)”. Beetham, die zware kritiek heeft op Weber, stelt dat het niet zo zeer gaat om het geloof dat je scheidt bij de mensen, maar om de beoordeling van de mate waarin machtsuitoefening correspondeert met het geloof van de mensen. “A given power relationship is not legitimate because people believe in its legitimacy, but because it can be justified in terms of their beliefs” (Beetham 2013: 11). Beetham beargumenteert dat legitimiteit multi-dimensioneel is. Ook Rosanvallon erkent dat

er meerdere vormen van legitimiteit bestaan in een democratie. Door maatschappelijke veranderingen, de ‘delegitimering’ van bureaucratie en ‘desacralisatie’ van verkiezingen rond 1980 (Rosanvallon 2011:4), onderscheidt Rosanvallon drie nieuwe vormen van legitimiteit; *legitimacy of impartiality*, *legitimacy of reflexivity* en *legitimacy of proximity* (Rosanvallon 2011: 7).

Bij “interne legitimiteit’ ligt de nadruk juist bij de machthebbers zelf. Hierbij draait het vooral om zelf-legitimering. Volgens Barker ligt legitimiteit niet in de eerste plaats bij de bevolking, maar bij politieke instituties. “The principal focus of the activity of legitimation is the rulers themselves” (Barker 2001:51). Barker is een voorstander van bestudering van “interne legitimiteit” in plaats van externe legitimiteit. “The way in which government sets about legitimating itself contributes to this lacuna in political science, since legitimating, however much it may have a public face, is in the first place carried on relatively privately” (Barker 2001: 51).

De verschillende vormen van legitimiteit zorgen ervoor dat het moeilijk is om een precieze definitie te geven aan het concept “legitimiteit”. Volgens Bokhorst is legitimiteit zowel een normatief als een empirisch concept en heeft het zowel een informele als een formele kant (Bokhorst 2014: 20). Door die verschillende facetten is het daarom ook mogelijk om op verschillende manieren naar een probleemstelling te kijken; in dit geval de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht door de jaren heen. Dit onderzoek richt zich op “interne legitimiteit” van de Nederlandse krijgsmacht. “Interne legitimiteit” slaat hier op de visie van de regering en het parlement op de bestaansgronden en daarmee de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht. Nu is geschetst welke verschillende vormen van politieke legitimiteit er bestaan en dat “interne legitimiteit” centraal staat in dit onderzoek, kan worden uitgelegd hoe het historisch institutionalisme helpt om mogelijke veranderingen in de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht weer te geven.

2.2 Historisch institutionalisme

In het kader van historisch institutionalisme wordt er in dit onderzoek een focus gelegd op *path dependency*. De politieke keuzes en de beleidsvoering ten tijde van de oprichting van een institutie zullen een blijvend en groot effect hebben op het beleid in de toekomst, oftewel ‘*path dependency*’ (Peters 1999: 63). Er wordt binnen het historisch institutionalisme van uitgegaan dat veranderingen in instituties aan de orde zijn, doordat de wereld en de beleidsvoering door de jaren heen veranderen. De oorzaken voor deze

veranderingen kunnen interne of externe factoren zijn met een grote invloed op de legitimiteit van een institutie. Zo definieert Krasner (in: Peters 1999: 19) “policies are ‘path dependent’ and once launched on that path they continue along until some sufficiently strong political force deflects them from it”. Deze plotselinge ‘political forces’ worden binnen het historisch institutionalisme ook wel aangeduid als *critical junctures*.

De *critical junctures* die worden gebruikt in het onderzoek zijn historisch gezien markante gebeurtenissen in de periode 1989-2010. In de loop van de geschiedenis hebben zich meerdere internationale en maatschappelijke verschuivingen voorgedaan, die mogelijk een effect hebben gehad op veranderingen in de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht. Voor de periode van 1989-2010 is gekozen, omdat er vanuit wordt gegaan dat de Nederlandse krijgsmacht in 20 jaar haar werkwijze en beleid heeft zien veranderen door significante veranderingen. In dit onderzoek worden het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de terroristische aanslagen van “9/11” aangeduid als mogelijke significante veranderingen in de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht. Voor 2010 is gekozen omdat dat het jaar was waar de Nederlandse krijgsmacht zich terugtrok uit een ‘grootschalige’ missies, namelijk Uruzgan, Afghanistan. Dit was één van de grootste missies na “9/11” wat later verder in dit onderzoek wordt uitgelicht. Om mogelijke veranderingen in de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht aan te duiden in de periode van 1989-2010 is het aannemelijk om ook een moment voor 1989 aan te kaarten. Hierbij is er gekozen voor een gebeurtenis waarbij fundamentele veranderingen effect hebben gehad op de legitimatie van de Nederlandse krijgsmacht. Die gebeurtenis is de oprichting van het Noord Atlantische Verdrag Organisatie in 1949. Tussen 1949 en 1989 vonden er verschillende maatschappelijke gebeurtenissen plaats die van invloed zijn geweest op de Nederlandse krijgsmacht, denk daarbij aan opgerichte belangenverenigingen waaronder de Vereniging van Dienstplichtige Militairen (VVDM) die zware kritiek uitoefende tegen de huidige krijgsmacht, opstanden van een jongere generatie die zich afzetten tegen de heersende cultuur en vooral tegen de krijgsmacht, omdat ze de krijgsmacht zagen als een verouderd instituut en een opstand tegen kernwapens, waar er botsende opvattingen waren over het nut van de wapens tussen het ministerie van Defensie en belangenverenigingen (Boot 2014: 223). Ondanks alle gebeurtenissen bleef de vijand uit het oosten een constante dreiging.

De Nederlandse krijgsmacht was als instituut natuurlijk al eerder opgericht dan 1949, maar in het kader van dit onderzoek wordt 1949 aangeduid als fundamentele verandering in het Nederlands defensieapparaat. In 1949 werd Nederland bondgenoot van de

NAVO. Nederland ging van neutraliteitspolitiek naar internationale samenwerking op het gebied van veiligheidsbeleid. Het bondgenootschap van de NAVO zorgde voor nieuwe mogelijkheden voor de krijgsmacht en veranderde het Nederlands defensiebeleid. Nederland moest zich nu ook richten op internationale veiligheid en samenwerking, met name op de verdediging tegen het Warschaupact. Omdat het bondgenootschap van de NAVO nieuwe doelstellingen en mogelijkheden heeft geboden aan de Nederlandse krijgsmacht, wordt de NAVO als fundatie gezien van een nieuwe wind die waaide in het defensiebeleid aan het begin van de Koude Oorlog. In het kader van ‘*path dependency*’ wordt verondersteld dat het Nederlands defensiebeleid ten tijde van de Koude Oorlog onder leiding van de NAVO relatief constant is gebleven. Kleine aanpassingen in beleid zijn er gemaakt, maar het militaire samenwerkingsbeleid bleef hetzelfde, omdat het was gericht op beveiliging in bondgenootschappelijk verband tegen een mogelijke dreiging uit het oosten.

Door middel van “interne legitimiteit” en het historisch institutionalisme wordt bestudeert hoe de regering en het parlement de Nederlandse krijgsmacht legitiem heeft weten te houden. Verondersteld wordt dat mogelijke veranderingen in de legitimiteit van de Nederlandse krijgsmacht worden verklaard door *critical junctures*.

3 Methode

Om een analyse te kunnen maken, worden er in dit onderzoek de volgende *critical junctures* uitgelicht: het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 en de terroristische aanslagen op 11 september 2001. De reden waarom er voor deze momenten gekozen is, is omdat het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de terroristische aanslagen op 11 september 2001 van grote invloed zijn geweest op de veiligheid op wereldniveau en mogelijk van invloed zijn geweest op veranderingen in de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht. Voordat de Sovjet-Unie uiteenviel werd de val van de Berlijnse muur in 1989 al gezien als het einde van de Koude Oorlog. Maar omdat de Sovjet-Unie nog bleef bestaan en het Warschaupact nog steeds in tact bleef was de internationale veiligheid nog onzeker. Door het uiteenvallen van de Sovjet-Unie leek het aanvankelijk dat de veiligheid beter gewaarborgd was. Het ‘vredesdividend’ was in het leven geroepen en mensen waren ervan overtuigd dat de wereld in relatieve vrede was. Er was een nieuwe wereldorde gebaseerd op democratie en vrijhandel (Kets 2008: 1).

De terroristische aanslagen van “9/11” hebben ervoor gezorgd dat de wereld opnieuw in onzekerheid leefde. De wereld is zich bewuster van de terroristische dreiging, wat

ervoor zorgt dat organisaties zoals NAVO en de VN zich hard maken om het terrorisme te bestrijden. “Na de terreuraanslagen van Al Qa’ida op 11 september 2001 in New York en Washington steeg terrorismebestrijding ‘met stip’ op de nationale en internationale prioriteitenlijsten” (Hoffenaar 2009: 59). Het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 en de terreuraanslagen op 11 september 2001 hebben een grote impact gehad op de wereld. Daarom is er een vermoeden dat deze veranderingen een effect hebben op de legitimiteit van de Nederlandse krijgsmacht in de ogen van de regering en het parlement.

3.1 Bronnen

De bronnen die worden gebruikt in het historisch bronnenonderzoek zijn defensienota’s, prioriteitennota’s en parlementaire debatten. Daarbij ligt de focus vooral op parlementaire debatten voor en na de *critical junctures*. De keuze is gevallen op Handelingen van de Tweede Kamer en defensienota’s, omdat deze een indicatie kunnen geven hoe er voor en na de *critical junctures* door de regering en het parlement werd gedacht over het bestaansstelsel van de krijgsmacht. De reden waarom er alleen wordt gekozen voor Handelingen van de Tweede Kamer en bijvoorbeeld niet voor Handelingen van de Eerste Kamer is, omdat de Tweede Kamer een grote rol speelt bij de controle van de beleidsvoering van het uitvoeringsorgaan, de regering. Om controle uit te oefenen mogen de Tweede Kamerleden vragen stellen en bewindslieden ter verantwoording roepen, hierbij kan worden ingegrepen bij bepaald beleid. Naast de controlerende taak heeft de Tweede Kamer ook medewetgeving als taak. De Tweede Kamer heeft het recht op initiatief: kan zelf wetsvoorstellen indienen en heeft het recht van amendement, waarbij het ook wetsvoorstellen kan aanpassen. Het recht van initiatief en amendement geven de Tweede Kamerleden de bevoegdheid om in te grijpen bij een bepaald beleid. De Eerste Kamer heeft deze taken niet maar heeft als taak het goedkeuren en verwerpen van wetsvoorstellen (Rijksoverheid 2016). Naast deze rechten spreekt de Tweede Kamer over alle beleidsonderwerpen en de Eerste Kamer spreekt vrijwel alleen over wetsvoorstellen. De Tweede Kamer is daarbij ook rechtstreeks gekozen door de bevolking.

4 Analyse

4.1 De oprichting van de NAVO

In 1949 was het voor Nederland een makkelijke keuze om lid te worden van het bondgenootschap van de NAVO. Na de Tweede Wereldoorlog werd duidelijk dat het Nederlandse defensieapparaat onvoldoende voorbereid was op een grootschalig conflict en zwaar getroffen was door de aanvallen van Duitsland. Nederland belandde na de Tweede Wereldoorlog in een ingewikkeld omschakelingsproces, want Nederland wist onvoldoende over de moderne oorlogsvoering en had niet de financiële mogelijkheden om mee te gaan met landen zoals Frankrijk en Verenigd-Koninkrijk. Alhoewel economische argumenten een grote rol speelden bij het toetreden tot het bondgenootschap van de NAVO, bleek de behoefte aan veiligheid één van de grootste redenen voor de toetreding tot de NAVO en Europese eenwording. In 1949 behoorde Nederland tot de eerste ondertekenaars van het Noord-Atlantische Verdrag. “Daarmee was de belangrijkste doelstelling van het Nederlandse veiligheidsbeleid gerealiseerd, namelijk de verzekering van Amerikaanse betrokkenheid bij de veiligheid van West-Europa” (Hoffenaar 2004: 175-176).

Het bondgenootschap van de NAVO zorgde ervoor dat Nederland een sterker defensieapparaat zou krijgen na alle tegenslagen van de Tweede Wereldoorlog. In de nota inzake het defensiebeleid van de rijksbegroting, dienstjaar 1950, heeft de Minister van Oorlog en Marine, Schokking, tezamen met de Kabinet-Drees-Van Schaik, verondersteld dat voor landen zoals Nederland het, zonder hulp van bondgenoten, een verloren zaak zou zijn in de verdediging tegen een eventuele totalitaire agressor. (HTK, vergaderjaar 1949-1950, 1672 11, p. 1). Alleen samen met bondgenoten was de verdediging van West-Europa mogelijk. Met toetreding tot de NAVO kwam het Nederlandse defensiebeleid te rusten op het beginsel van collectieve veiligheid. Volgens Van den Hoogen heeft dit grote gevolgen gehad voor de organisatie en planning van de nationale defensie (Van den Hoogen 1987: 18). Nederland was nu gedeeltelijk afhankelijk van andere landen en werd financieel gesteund door de Verenigde Staten door middel van het Marshall-plan. De Nederlandse krijgsmacht ging zich nu vooral richten op internationale samenwerking en helpen bij de verdediging tegen het Warschau pact.

Op 27 Januari 1950 tekende ambassadeur Van Kleffens in Washington het verdrag tot wederzijdse hulpverlening (Maas en Clerx 1996: 78). In het verdrag zouden de

Verenigde Staten naast economische steun van het Marshall-plan ook militaire steun bieden aan onder andere Nederland. Hierbij lag de focus op militaire trainingen en wapens sinds Nederland na de Tweede Wereldoorlog achterbleef met een relatief zwak defensieapparaat. Tijdens de vergadering van 14 augustus 1950 werd duidelijk dat het Kabinet-Drees-Van Schaik (KVP, PvdA, VVD en CHU) vond dat er duidelijkheid moest worden verschaft, dat het nieuwe verdrag voor de opbouw van het Nederlands defensieapparaat niet zou lijden onder het sociaal en economische herstel (HTK 1949-1950 bijl. 1671 nr. 12, p.7). De motieven die de regering hiervoor had, werden in een korte toelichting ‘voldoende bekend’ verondersteld door de Kamer (HTK 1949-1950 bijl. 1545 nr. 3, p.7). Tijdens de onderhandelingen over het verdrag werd door Nederland aangedrongen om de belangen voor te leggen aan de Staten-Generaal. Dit was nodig omdat verschillende partijen, waaronder de fracties van VVD, ARP en CHU van mening verschilden. De snelheid waarmee het verdrag tot wederzijdse hulpverlening door de beide Kamers werd behandeld, had te maken met de algemene instemming van het wetsvoorstel. Partijen zoals de VVD, CHU en ARP waren van mening dat de beslissing van het verdrag al tot stand was gekomen bij de aanvaarding van het NAVO verdrag (Maas en Clerx 1996: 79). Zo was het merendeel van de fracties het eens met de verwording van Schokking voor nieuwe verdrag, “een nieuwe fase in de ontwikkeling van de verdedigingskracht van de vrije Westerse wereld” (Maas en Clerx 1996: 79) en daarbij betoogde Schokking dat zonder wederzijdse hulpverlening door middel van dit verdrag een gezamenlijk defensieapparaat in Europa niet mogelijk was.

Met de veranderingen en de steun van de Verenigde Staten kwam de kwestie van de defensiebegroting ook aan bod in het Tweede Kamer debat. Over het algemeen wilde het merendeel van de Kamer niet meer geld uitgeven dan nodig was aan militaire middelen en hadden verschillende fracties bedenkingen bij de uitgaven van het kabinet. De PvdA vond dat de internationale samenwerking op veiligheid gebied nodig was en vond het waarborgen van de veiligheid en democratie belangrijk. Dit versterkte niet alleen de binnenlandse sociale en economische politiek, maar was ook belangrijk in de strijd tegen het communisme. Partijen zoals de ARP, VVD en CHU waren juist wat voorzichtiger, met name over de financiële kwestie, en vroegen zich af “of bij het opbouwen van een krachtige weermacht niet primair moet worden gedacht aan uitsluitend de begroting” (HTK, 1948-1949 bijl. A 1000-VIII-A nr.6, p.2). In de begroting van het dienstjaar 1950 was er onzekerheid over onvoorziene omstandigheden, waaronder de hoeveelheid geld die de regering van plan was te gebruiken en de rol van Nederland binnen het NAVO-Verdrag. Men men vroeg zich af of de eisen die de

Verenigde Staten stelde aan de bondgenoten daar verantwoordelijk voor waren. Naast alle onzekerheden was het toetreden tot het bondgenootschap van de NAVO een positieve vooruitgang en zag het merendeel van de Kamer in, dat de Nederlandse krijgsmacht na de Tweede Wereldoorlog een nieuwe functie had. Hiermee heeft de politiek de Nederlandse krijgsmacht opnieuw gelegitimeerd.

Zoals eerder aangegeven hebben zich er tijdens de Koude Oorlog verschillende maatschappelijke gebeurtenissen voorgedaan, die een effect hebben gehad op de Nederlandse krijgsmacht. Ondanks dat deze gebeurtenissen hebben plaatsgevonden, is de Nederlandse krijgsmacht onder leiding van de NAVO toch doorgedaan met de verdediging van het Nederlands- en bondgenootschappelijke grondgebied. Deze gebeurtenissen en de opgerichte belangenverenigingen hebben misschien tot kleine aanpassingen in het defensiebeleid geleid maar hebben geen drastische veranderingen veroorzaakt. Een verandering die wel tot mogelijke veranderingen heeft geleid is het uiteenvallen van de Sovjet-Unie. Hierna volgt het substantiële debat na de Koude Oorlog.

4.2 De Nederlandse krijgsmacht na de Koude Oorlog

De val van de Berlijnse muur in 1989 veranderde de gehele kijk op de internationale wereldorde (Hoffenaar 2009: 25). De snelle veranderingen en de gevolgen daarvan voor het veiligheids- en defensiebeleid waren moeilijk op waarde te schatten. De rol van de Nederlandse krijgsmacht was onzeker en het 'vredesdividend' zorgde er ook nog eens voor dat er op de krijgsmacht fors kon worden bezuinigd. Na de Koude Oorlog waren mensen het over het algemeen eens dat de wereld relatief veilig was, omdat het grootschalige conflict tussen oost en west uiteen was gevallen. Dit betekende een forse vermindering in de defensie-uitgaven. Het einde van de Koude Oorlog betekende een nieuwe wereldorde en een andere indeling van de krijgsmacht, de vraag was alleen hoe dat moest gebeuren en welke rol de Nederlandse krijgsmacht zou gaan bekleden.

Het eerste omvattende beleidsstuk dat een antwoord kon geven op hoe de Nederlandse krijgsmacht verder moest, was de Defensienota van maart 1991. Defensienota's zijn belangrijke stukken waarin de regering de defensieplannen op lange termijn uiteenzet. De beleidsmatige reactie op de veranderingen in de nieuwe internationale wereldorde en de positie van de Nederlandse krijgsmacht waren het onderwerp van deze Defensienota. Alhoewel de Defensienota van 1991 een indicatie geeft over het nieuwe defensiebeleid na de

val van de Berlijnse muur, had het parlement toch zijn twijfels over de bruikbaarheid van de nota (Hoffenaar 2009: 32). De snel gewijzigde internationale situatie, begin jaren negentig, waarbij het Warschaupact werd ontbonden en de Sovjet-Unie uiteenviel, zorgde ervoor dat minister Ter Beek zijn visie op de internationale veiligheidstoestand opnieuw zou inrichten. Volgens Ter Beek was de kans zeer klein dat er een grootschalig conflict, waarvan nog sprake was in de nota van 1991, in de nabije toekomst zich zou voordoen. Bondgenootschappen met bijvoorbeeld de NAVO en de UN hadden over het algemeen de internationale orde onder controle, wat betekende dat de krijgsmacht nog meer zou veranderen op het gebied van efficiëntie en snel inzetbare eenheden. Daarbij moest er ook nog meer worden bezuinigd. Voorafgaand aan de prioriteitennota van 1993 hebben het kabinet en het parlement in de periode van 1992-1993 gediscussieerd over mogelijke veranderingen binnen de rol van de Nederlandse krijgsmacht.

4.2.1 Parlementair debat over de prioriteitennota op 19 mei 1993

Het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en het einde van het Warschaupact zijn van grote invloed geweest op de toekomst van de Nederlandse krijgsmacht. Na de goedkeuring van de defensienota 1991 heeft Ter Beek snel besloten tot herijking van het Nederlands defensiebeleid. Het nieuwe Nederlandse militair ambitieniveau op het gebied van vredesoperaties werd verwoord in de prioriteitennota, *Een andere wereld, een andere defensie* van 1993. De nota, geschreven door minister van Defensie, Ter Beek en de minister van Buitenlandse Zaken, Kooijmans, beschreef de nieuwe doelen voor de Nederlandse krijgsmacht. Bij de introductie van de hoofdlijnenbrief op 11 mei, 1993, was er toch enigszins kritiek op de herijking van de nieuwe doelstelling van de Nederlandse krijgsmacht. Ter Beek veronderstelde dat, de wereld van voor 1989 niet meer terug zou komen en dat het einde van de Koude Oorlog allermindst betekende dat er geen gevaren meer waren. (HTK 1993, 22 975 nr. 70, p.9). In de prioriteitennota werd voorrang gegeven aan optreden in het kader van crisisbeheersing. De nota werkte verder in op de al genoemde speerpunten van de defensienota van 1991, namelijk de luchtmobiele brigade, het luchttransport en het transportschip. Deze eenheden waren vooral geschikt voor de nieuwe taken van de Nederlandse krijgsmacht. De rest van de krijgsmacht moest worden afgestemd op het goed functioneren van die speciale eenheden.

Naar aanleiding van de hoofdlijnenbrief en de uiteenzetting van de toekomst voor de Nederlandse krijgsmacht vond er een uitgebreide vergadering plaats over de

prioriteitennota en de implicatie daarvan. In de hoofdlijnenbrief werd de toekomst van de Nederlandse krijgsmacht beschreven en werd de prioriteitennota in grote lijnen geïntroduceerd. In de vergadering van 19 mei 1993 stond het debat over de prioriteitennota centraal. Om een indicatie te geven wat alle standpunten waren van de verschillende fracties, wordt er gebruik gemaakt van een tabel. In de vergadering stonden een aantal standpunten centraal. De belangrijkste thema's waren de twee nevenschikte hoofdtaken van de Nederlandse krijgsmacht, het financiële plaatje van de prioriteitennota, de onomkeerbaarheid van het nieuwe beleid en de ijkpunten met betrekking tot het nieuwe defensiebeleid. Deze thema's waren van groot belang om te zien hoe de politiek tegenover het nieuwe defensiebeleid stond.

Tabel 1. Belangrijkste thema's van het 1993 debat.

	Twee nevensgeschikte grondtaken.	Financiële kwestie.	Jaarlijkse ijkpunten?	Onomkeerbaarheid van het nieuwe beleid.
Partij van de Arbeid (PvdA)** 49 zetels.*	II	oneens	A	Y
Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) 22 zetels.	I	eens	A	X
ChristenDemocratisch Appèl (CDA)** 54 zetels.	I	eens	A	X
Reformatorische Politieke Federatie (RPF) 1 zetel.	I	oneens	A	X
GroenLinks 6 zetels.	I/II	oneens	A	Y
Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) 3 zetels.	I	oneens	A	X
Democraten 66 (D66) 12 zetels.	II	oneens	A	Y
Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) 2 zetels.	I	oneens	A	- ***

Bron: *Handelingen der Staten-Generaal*, Tweede Kamer, 9 mei 1993, 22 975 vergadering nr. 70.

*: Bron: *Handelingen der Staten-Generaal*, Tweede Kamer, vergaderjaar 1992-1993 21 427 nr. 37, "Staatkundige, Bestuurlijke en staatsrechtelijke vernieuwing", p. 24.

** : Van 7 november 1989 tot 22 augustus 1994 vormde het CDA en PvdA het Kabinet-Lubbers III.

***: GPV had geen mening over de onomkeerbaarheid van het nieuwe beleid.

I: Voor de originele taak van de krijgsmacht.

Eens: Met de nieuwe defensiebegroting.

A: Voor jaarlijkse ijkpunten.

X: Geen zorgen over de onomkeerbaarheid van het nieuwe beleid.

II: Voor de nieuwe taak van de krijgsmacht.

Oneens: Tegen de nieuwe defensiebegroting.

B: Tegen jaarlijkse ijkpunten.

Y: Wel zorgen over de onomkeerbaarheid van het nieuwe beleid.

I/II: Voor beide.

Twee nevensgeschikte hoofdtaken

Ten opzichte van de 1991 Defensienota kreeg de krijgsmacht in de prioriteitennota er een nieuwe hoofdtak bij. Door de twee nevensgeschikte hoofdtaken zou Nederland zich voortaan meer profileren op veiligheidsbeleid. De eerste van de twee nevensgeschikte hoofdtaken is het verdedigen van de integriteit van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied. De tweede is het uitvoeren van

crisisbeheersingsoperaties in het kader van het Nederlands veiligheidsbeleid. Hierbij ging Nederland zich meer richten op samenwerkingen met de VN. In tabel 1 wordt aangegeven welke partijen instemden voor de nieuwe hoofdtaak of zich vooral hard maakten voor de eerste hoofdtaak. Dit wordt aangegeven door nummer I voor de originele hoofdtaak en nummer II voor de nieuwe hoofdtaak of voor beide. Over de nieuwe hoofdtaak, geïntroduceerd door Ter Beek en Kooijmans, ontstonden gemengde gevoelens in de Kamer. Waar partijen zoals VVD, CDA, SGP, GPV en de RPF zich hard maakten voor alleen de verdediging van het Nederlands- en bondgenootschappelijk grondgebied, waren de PvdA, D66 en GroenLinks zeer positief over de nieuwe taak van de Nederlandse krijgsmacht. Van Middelkoop (GPV) vond dat de verdediging van Nederlands- en bondgenootschappelijk grondgebied de belangrijkste taak voor de Nederlandse defensie moest blijven. Volgens Van Heemskerck Pillis-Duvekot (VVD) bleef de omvang van de krijgsmacht altijd gerelateerd aan de NAVO-taken en werd de eerste nevenschikte taak gezien als prioriteit (HTK 1993, 22 975 nr. 70, p.43). Leerling (RPF) verkondigde dat de RPF geen bijval kon verlenen aan de nieuwe taak. Daarbij was Leerling het ook niet eens met de luchtmobiele brigade, een onderdeel van de tweede taak, vanwege de vele investeringen. Leerling wilde dat de regering zich meer ging richten op de eerste taak omdat het nog te onduidelijk was, wat de rol van Nederlandse krijgsmacht zou zijn binnen de nieuwe veiligheidssituatie. Van Vlijmen (CDA) vroeg zich af welke van de twee hoofdtaken in de ogen van de regering prioriteit had en vond van Vlijmen dat als de eerste taak niet op orde was het niet mogelijk was om de tweede taak uit te voeren. “Je kunt de tweede taak, het opkomen voor anderen, niet vervullen als je zelf niet stevig op je benen staat” (HTK 1993, 22 975 nr. 70, p.15). Van de Vlies (SGP) wilde dat er een duidelijke rangorde van de nevenschikte taken werd gemaakt om zo duidelijkheid te scheppen. Daarbij vond hij het belangrijk dat de krijgsmacht de verdediging van het Nederlands grondgebied als prioriteit nummer een had staan (HTK 1993, 22 975 nr. 70, p.42).

Volgens Van Traa (PvdA) en Ter Veer (D66) was het uitvoeren van crisisbeheersingsoperaties een belangrijk doel van de herstructurering van de Nederlandse krijgsmacht. Van Traa beargumenteerde dat herstructurering nodig was omdat de krijgsmacht anders in haar huidige vorm een groot deel haar bestaansrecht zou verliezen. Ter Veer ondertekende de prioriteitennota in grote lijnen, omdat hij vond dat Ter Beek en Kooijmans een duidelijk plan uiteen hadden gezet voor de herstructurering van de Nederlandse krijgsmacht. Sipkes (GroenLinks) was het eens met de stappen die Ter Beek nam

met betrekking tot de nieuwe taken van de krijgsmacht. Zij vond dat de tweede taak ook zou helpen met ontwikkelingssamenwerking, wat een belangrijk punt was voor GroenLinks.

Financiële kwestie

De defensiebegroting is van oudsher een blijvend discussiepunt tussen de regering en de Kamer. Tijdens het debat was er ook enige discussie over de rol van de Nederlandse krijgsmacht in de nieuwe wereldorde. In tabel 1 worden de verschillende meningen van de politieke partijen over de financiële kwestie aangeduid met “eens” of “oneens”. Hierbij gaat het erom of partijen het eens of oneens waren over de opzet van de defensiebegroting met betrekking tot de nieuwe taken van de Nederlandse krijgsmacht. De Kamer was er zich van bewust dat samen met het herstructureren van de Nederlandse krijgsmacht in 1993, er ook een financieel plaatje aan zou hangen. Het was voor het Kabinet nog moeilijk in te schatten wat de aanschaf en financiering zouden zijn voor de drie krijgsmachtdelen. Partijen als GroenLinks en PvdA wilden niet langer wachten en eisten duidelijkheid over de defensie-uitgaven (HTK 1993, 22 975 nr. 70, p.27). De PvdA vond dat de regering duidelijkheid moest scheppen over de verschillende uitgaven die zij van plan was te doen. Van Middelkoop (GPV) wilde ook meer inzicht in de uitgaven van de krijgsmacht. Ook al had Van Vlijmen (CDA) zijn bedenkingen over de twee nevensgeschikte hoofdtaken, hij was het er wel over eens dat de herstructurering van de Nederlandse krijgsmacht geld ging kosten. Van Vlijmen had er geen probleem mee dat er meer geld voor defensie moest worden vrijgemaakt en had een open houding tegenover de defensie-uitgaven in die tijd. Minister Leerling (RPF) vond de bezuinigingen te fors en was bang dat uit deze herstructurering gedwongen ontslagen zouden voortvloeien omdat dat niet te vermijden was. Ter Veer (D66) had een aantal reserves over het financiële kader van de prioriteitennota. Volgens Ter Veer was het “financiële jasje te krap” (HTK 1993, 22 975 nr. 70, p.40). Hij vond dat de regering te makkelijk dacht over de financiële gevolgen van herstructurering en wilde, dat er in goed overleg, werd besloten over het financiële plaatje van de Nederlandse krijgsmacht. De VVD had ook geen probleem met extra geld voor defensie en stond open ten opzichte van de defensie-uitgaven en stond zelfs open voor een apart vredesfonds als dat wenselijk was (HTK 1993, 22 975 nr. 70, p. 45). De SGP stond ook open voor meer geld naar defensie en had geen problemen met de defensie-uitgaven en was tegen drastische bezuinigingen op defensie (HTK 1993, 22 975 nr. 70, p.43).

Onomkeerbaarheid van het nieuwe beleid

Vele partijen vroegen zich af of de herstructurering niet te snel ging en dat de regering uiteindelijk moeilijk terug zou kunnen komen op hun beslissingen. In tabel 1 wordt er een overzicht gegeven over de onomkeerbaarheid van de prioriteitennota. Partijen die zich geen zorgen maken worden aangeduid als X, en partijen die zich wel zorgen maken over de onomkeerbaarheid van het nieuwe beleid worden aangeduid als Y. Zoals al duidelijk was, waren de meeste partijen het eens dat de kans groot was dat sommige aspecten van de prioriteitennota moeilijk omkeerbaar zijn, alleen de GVP-fractie sprak zich niet uit over de onomkeerbaarheid van het nieuwe beleid. Van de Vlies (SGP) vond dat de herstructurering te snel ging en vond dat de regering te snel aan verkleining dacht, hetgeen kon leiden tot een onomkeerbare situatie. Van de Vlies wilde voorkomen dat er onnodig gedwongen ontslagen zouden vallen. Voor de VVD was vooral onduidelijk wat de nieuwe ontwikkelingen zouden zijn en welke rol Nederland daar in moest spelen. Er was een gevoel dat de nota te weinig rekening hield met de vele onzekerheden en die onvoorspelbaarheid. De regering daarentegen achtte de beoogde herstructurering van de Nederlandse krijgsmacht verantwoord, zodat Nederland zowel kwalitatief als kwantitatief in staat bleef om een volwaardige bijdrage te leveren aan internationale samenwerkingen (HTK 1993, 22 975 nr. 70, p.4). De reactie van Kooijmans hierop was dat hij samen met Ter Beek een duidelijke koers had uitgezet voor de krijgsmacht. Nederland wilde meer zijn eigen weg inslaan op internationaal niveau onder leiding van bondgenootschappen zoals de NAVO en de VN. Leerling (RPF) maakte zich ook zorgen over de onomkeerbaarheid van het nieuwe beleid. Leerling vond dat Ter Beek zich geen zorgen maakte over wat de krijgsmacht zelf vond van de herstructurering van het defensieapparaat. De CDA-fractie wilde dat de regering eerder met informatie en concrete beleidsafspraken zou komen om er zo voor te zorgen dat de Kamer genoeg op de hoogte was van de verandering en herstructurering van de Nederlandse krijgsmacht. Om onomkeerbare situaties tegen te gaan, waren partijen als CDA, PvdA, D66 en GroenLinks het er over eens dat de regering vroegtijdig de Kamer op de hoogte moest brengen over eventuele veranderingen in het nieuwe defensiebeleid.

Jaarlijkse ijkpunten

Over het algemeen had elke partij ingestemd met de prioriteitennota maar toch waren er een aantal bijstellingen voor sommige onderdelen in de prioriteitennota. De Kamer verwachtte jaarlijkse ijkpunten over het defensiebeleid in plaats van een ijkpunt om de twee

jaar. In tabel 1 wordt voor jaarlijkse ijkpunten aangeduid als A en tegen jaarlijkse ijkpunten, B. Alle partijen waren het over eens dat zij zoveel mogelijk op de hoogte wilden blijven over het nieuwe defensiebeleid, omdat de wereld nog steeds veranderde. Zoals al aangegeven in tabel 1, waren alle partijen het er over eens dat de regering jaarlijks verantwoording moest afleggen aan de Kamer om zo duidelijkheid te scheppen, omdat de veranderingen in de wereld nog steeds niet duidelijk waren. Naast de standpunten benoemd in tabel 1 was de opschorting van de dienstplicht ook een discussiepunt in het debat over de prioriteitennota. Ook al was de opschorting van de dienstplicht een onderdeel van het debat over de prioriteitennota, had het geen directe implicaties voor de beslissingen die werden gemaakt. De reden waarom de opschorting van de dienstplicht niet wordt benoemd in tabel 1 is omdat er in andere debatten verder op deze kwestie werd ingegaan.

Door het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de herstructurering van de Nederlandse krijgsmacht in 1993 is de rol van Nederlands defensieapparaat in de nieuwe wereldorde legitiem gebleven. Met name is de tweede hoofdtaak van groot belang geweest omdat Nederland zich nu naast de verdediging van het Nederlands en het bondgenootschappelijke grondgebied ook ging richten op samenwerkingen op veiligheidsbeleid. Dit creëerde nieuwe taken voor het defensieapparaat waar nieuwe eenheden zoals de luchtmobiele brigade de Nederlandse krijgsmacht verder hielp in de onzekere toekomst.

4.2.2 Parlementair debat na de terroristische aanslagen op “9/11” van 3 oktober 2001

Op 11 september 2001 werden de Verenigde Staten getroffen door terroristische aanslagen. De hele wereld was geschokt. De reactie van toenmalige minister-president Wim Kok kwam na de terroristische aanvallen van 11 september tijdens een persconferentie in het ministerie van Algemene Zaken. In zijn reactie benadrukte Kok dat naast solidariteit er ook een andere reactie zou komen op de aanvallen van “9/11”: “Het is onbeschrijfelijk wat terroristische daden kunnen veroorzaken aan vernietiging van mensenlevens. Een reactie op deze gebeurtenis is eigenlijk een tweeledige: betrokkenheid, sympathie, solidariteit met het Amerikaanse volk, met de slachtoffers, hun nabestaanden. We hebben dat tot uitdrukking gebracht in telegrammen, natuurlijk ook aan de president van de Verenigde Staten. En tegelijkertijd is er de vurige wens dat we juist nu, wij hier maar ook het Amerikaanse volk, kans zien om in waardigheid op deze vernedering te reageren” (Eijsvoogel 2011: 377).

Vlak na de terroristische aanslagen zijn minister van Defensie De Grave en minister van Buitenlandse Zaken Van Aartsen van Nederland samen met hun collega's van andere landen bij elkaar gekomen in een bijzondere bijeenkomst van de Algemene Raad van de Europese Unie en de Noord-Atlantische Raad om te praten over de rol van Europa en het antwoord van het bondgenootschap van de NAVO. Op 13 september kwamen de Nederlandse ministers met een brief waarbij zij de Kamer informeerden over de situatie en de rol die Nederland ging bekleden na "9/11". Al snel was er een vergadering omtrent de rol van de Nederlandse krijgsmacht in het nieuwe tijdperk van terrorisme. In het verslag van een algemeen overleg van 3 oktober hebben de fracties samen gediscussieerd over de nieuwe dreigingen. Er is gekozen voor het algemeen overleg van 3 oktober omdat er in de vergadering geen expliciete standpunten worden genoemd en er veel wordt verwezen naar het verslag. De verschillende standpunten worden in tabel 2 weergegeven. Daarbij worden de belangrijkste standpunten van de fracties uitgelicht. In het debat van 3 oktober 2001 waren de betekenis van solidariteit, het Nederlands militaire optreden en de betekenis van artikel 5 van het NAVO verdrag de belangrijkste thema's.

Tabel 2. belangrijkste thema's van het 2001 debat.

	Solidariteit.	Nederlands militair optreden.	Artikel 5 van het NAVO-Verdrag.
Partij van de Arbeid (PvdA)** zetels 45.*	II	A	Y
Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD)** zetels 38.	II	A	Y
ChristenDemocratisch Appèl (CDA) zetels 29.	I	A	Y
Democraten 66 (D66)** zetels 14.	II	A	Y
ChristenUnie zetels 5.	II	A	Y
GroenLinks zetels 11.	II	A	Y
Staatkundige Gereformeerde Partij (SGP) zetels 3.	II	A	Y

Bron: *Handelingen der Staten-Generaal*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 3 oktober 2001 27 925 nr. 6.

*: Bron: Parlement en Politiek (2016). "Zetelverdeling Tweede Kamer 1946-heden".

** : Van 3 augustus 1998 tot 22 juli 2002 vormde de PvdA, VVD en D66 het Kabinet-Kok II.

I: Eens met de regering.

A: Eens met Nederlands militair optreden.

X: Eens met de voorgelegde plannen van de regering met betrekking tot artikel 5

II: Oneens/bedenkingen met de regering.

B: Oneens/ bedenkingen over Nederlands militair optreden.

Y: Oneens/ bedenkingen over de voorgelegde plannen van de regering met betrekking tot artikel 5.

Solidariteit

Uit het debat kan worden geconcludeerd dat elke partij haar medeleven toonde en zich aansloot bij de woorden van Kok. Alhoewel de Kamer het eens was dat er een reactie moest komen, enerzijds van het bondgenootschap van de NAVO en anderzijds aan de kant van Nederland zelf, was er toch onenigheid over de rol van Nederland en het Nederlandse defensieapparaat. Nederland zocht in deze situatie naar een balans tussen bondgenootschappelijke solidariteit met de Verenigde Staten aan de ene kant en het behoud van een eigen inbreng aan de andere kant. In tabel 2 wordt het instemmen met de plannen van de regering aangegeven door I en wanneer partijen hun bedenkingen hadden of het oneens waren met de regering wordt dat aangeduid als II. Partijen zoals de PvdA, VVD, SGP,

GroenLinks en D66 vroegen zich af wat de regering bedoelde met solidariteit en wat dat precies inhield. Weisglas (VVD) vroeg zich af hoe woorden konden worden vertaald in concrete daden. Voor Weisglas was de invulling voor Nederland nog onduidelijk maar hij was het er wel mee eens dat Nederland bereid moest zijn om samen te werken in bondgenootschappelijk verband in de strijd tegen terrorisme. Koenders (PvdA) vroeg het kabinet hoe de solidariteit werd vormgegeven (HTK 2001 27 925 nr. 6, p.2). Er moest volgens hem een heldere kwalificatie komen van wat er was gebeurd. Karimi (GroenLinks) vroeg zich af welke rol de regering in gedachte had voor Nederland en welk effect dat zou hebben op andere taken van de Nederlandse krijgsmacht. Karimi wilde dat het Nederlandse parlement maximaal werd geïnformeerd over de ontwikkelingen op internationaal niveau. Hoekema (D66) vond dat Nederland, onder leiding van de NAVO, terrorisme moest bestrijden maar vroeg zich wel af hoe de rol van Nederland zou worden ingevuld. De ChristenUnie, een fractie die is samengesteld uit de leden van de voormalige fracties van RPF en GPV onder leiding van Van Middelkoop (de Boer, Lucardie, Noomen en Voerman 2001: 160-161), was het eens met de ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken dat Nederland een rol moest spelen in terrorisme bestrijding. Wel rekende Van Middelkoop erop dat de regering het parlement zoveel mogelijk zou proberen te informeren over mogelijke veranderingen in de rol van Nederland en het defensiebeleid. Verhagen (CDA) daarentegen stelde voor dat naast solidariteit, afschuw, medeleven, en rouw ook de bereidheid en de vastberadenheid moest bestaan om samen met de bondgenoten het terrorisme aan te pakken. (HTK 2001 27 925 nr. 6, p.1). Daarbij vond Verhagen dat terrorismebestrijding moest worden toegevoegd aan het defensiebeleid.

Nederlands militair optreden

In internationaal verband werd Nederland geconfronteerd met de vraag wat het betekende om als klein land deel uit te maken van een groot militair bondgenootschap, de NAVO, en welke rol Nederland zou innemen. Voor De Grave en Van Aartsen lag het voor de hand dat Nederland militaire steun zou leveren om zo terrorisme te bestrijden. In tabel 2 wordt het instemmen met de regering aangegeven door, A en wanneer partijen hun bedenkingen hebben of het oneens zijn met de regering wordt dat aangeduid als, B. Volgens Verhagen (CDA) moest Nederland bereid zijn om een langdurige strijd op alle fronten te leveren. “Geprobeerd zal moeten worden, zoveel mogelijk mensen voor het verdedigen van de

westerse waarden te winnen” (HTK 2001 27 925 nr. 6, p.2). Volgens de GroenLinks-fractie was het in tact houden van onze eigen democratische normen en waarden de enige manier om een geweldspiraal te voorkomen (HTK 2001 27 925 nr. 6, p.5). Daarbij pleitte Karimi voor internationale samenwerking maar moest worden voorkomen dat Nederland werd meegezogen in acties waarvan niet bekend was wat de consequenties waren. Koenders (PvdA) vond dat de politiek een plicht had om antwoorden te formuleren en het hoofd koel te houden ten tijde van deze aangrijpende gebeurtenissen. Volgens de PvdA moest Nederland op wereldniveau samenwerken, ter bescherming van de democratie maar ook met een eigen EU-invalshoek en verantwoordelijkheid (HTK 2001 27 925 nr. 6, p.2). Koenders vond dat er een effectief plan moest worden gemaakt om zo het beleid te bepalen. Volgens Weisglas (VVD) en Van der Vlies (SGP) moest Nederland bereid zijn om hulp te verlenen op internationaal niveau maar waren de consequenties van Nederlands militair optreden nog niet duidelijk. Volgens Hoekema (D66) moest de strijd in redelijkheid, waardigheid en met verstand worden gevoerd en in overeenstemming met de Westerse normen en waarden (HTK 2001 27 925 nr. 6, p.6). De ChristenUnie vond dat Nederland en de Nederlandse krijgsmacht overal rekening mee moest houden. Van Middelkoop (ChristenUnie) vond dat de Nederlandse krijgsmacht bereid moest zijn om naast zijn klassieke taken ook terrorisme trachtte te bestrijden.

Artikel 5 van het NAVO-Verdrag

Na de terroristische aanvallen werd al snel beroep gedaan op Artikel 5 van het NAVO-Verdrag. Artikel 5 kan worden geactiveerd wanneer een gewapende aanval tegen één of meer van de bondgenoten in Europa of Noord-Amerika wordt gepleegd, als een aanval tegen hen allen zal worden beschouwd (NAVO-Verdrag 1949). Van Aartsen en de Grave verklaarden in de Kamer dat het feit dat de Noord-Atlantische Raad van de NAVO op 12 september het belangrijke artikel 5 van het NAVO-Verdrag van kracht had verklaard en zij zich daar volledig bij aansloten (HTK 2001 27 925 nr. 1, p.3). Wanneer partijen instemden met de beslissingen van de regering wordt dat aangeduid als X en wanneer partijen hun bedenkingen hadden of het oneens waren met de regering wordt dat in tabel 2 aangeduid als, Y. De vraag bij vele partijen was wat de Nederlandse rol zou zijn. Verhagen (CDA) begreep dat artikel 5 geen automatisme inhield, maar dat de bondgenoten zelf konden bepalen of inzet noodzakelijk was, hetgeen ook parlementaire betrokkenheid inhield. Wel was Verhagen het eens dat artikel 5 militaire steun inhield. Verhagen vond dat er eerst een debat moest komen over eventuele

stappen die Nederland zou moeten ondernemen, omdat het vlak na de aanvallen vooral speculeren was welke acties er moesten worden ondernomen. Volgens Koenders (PvdA) hield artikel 5 naast militaire hulp ook ander elementen in. Hij vroeg zich af hoe de regering deze elementen ging invullen en wat daar voor nodig was. “Welke verdragsmatige verplichtingen bestaan er inzake terrorismebestrijding, en welke verplichtingen zijn in voorbereiding?” (HTK 2001 27 925 nr. 6, p.3). Alhoewel de invulling voor de Nederlandse krijgsmacht in de internationale samenwerking van het NAVO-Verdrag nog onduidelijk was, steunde Koenders de veiligheidspolitieke solidariteitsverklaring wel. Weisglas (VVD) vroeg zich wel af wat de implicaties van artikel 5 waren voor Nederland. Hij maakte zich enige zorgen over de implicatie van het artikel, omdat het nog niet duidelijk was met wat voor middelen Nederland moest gaan helpen. Van de Vlies (SGP) was het er over eens dat Nederland onder artikel 5 een actieve rol zou aannemen, alleen wilde hij informatie over de implicaties daarvan en wat voor effect het zou hebben op Nederland. Volgens Karimi (GroenLinks) waren alle NAVO-bondgenoten verantwoordelijk voor een beheers reactie tegen terrorisme. Maar artikel 5 van het NAVO-Verdrag riep wel een aantal vragen bij haar op. Volgens Karimi moest er helderheid zijn over de reikwijdte en de consequenties van artikel 5 voordat er een oordeel kon worden gegeven over enige Nederlandse steun. Hoekema (D66) beschouwde artikel 5 als een voorwaardelijke toepassing verklaring (HTK 2001 27 925 nr. 6, p.6). Hij wilde eerst zekerheid of de actie van buitenaf kwam voordat er enige actie werd ondernomen. Van Middelkoop (ChristenUnie) was het eens met het van toepassing verklaren van artikel 5.

Ook al hadden partijen zoals PvdA, VVD, SGP en GroenLinks hun bedenkingen over de nieuwe situatie, toch was het merendeel het eens met de regering dat Nederland een strategische positie moest innemen na de terroristische aanslagen van “9/11”. Deze aanslagen waren niet van land tegen land of religie tegen religie, maar waren doelbewust gekozen tegen Westerse landen. Verschillende fracties hadden kritische vragen over de invulling door Nederland en over het defensiebeleid. Men wist nog niet goed wie de aanslagen had gepleegd. Dat maakte het moeilijk om concrete acties te ondernemen, al bleek later wel dat de aanslagen van buitenaf kwamen, hetgeen betekende dat Nederland samen met andere bondgenoten bereid moest zijn om acties te ondernemen die noodzakelijk werden geacht, omdat artikel 5 van het NAVO-Verdrag van kracht was. De Kamer stemde in met de door Van Aartsen en De Grave voorgelegde plannen.

Vanaf “9/11” was het duidelijk dat het traditionele verschil tussen interne en externe veiligheid volledig achterhaald was (HTK 2001 27 925 nr. 6, p.1). De Nederlandse

krijgsmacht moest naast de nieuwe taak, de internationale veiligheidssamenwerking, zich nu ook weer richten met meer overgave op de veiligheid van het nationaal grondgebied. De Nederlandse krijgsmacht was zich na de Koude Oorlog vooral gaan richten op internationale veiligheidssamenwerking, maar de terroristische aanslagen van “9/11” maakte Nederland alerter. Na “9/11” en de activering van artikel 5 ging Nederland een belangrijke rol bekleden in terrorisme bestrijding, al ging daar wel wat tijd overheen. Volgens Eijssvoogel had Nederland vijf jaar, na de activering van artikel 5, nodig om met voldoende grondtroepen aan de oorlog deel te nemen en een verantwoordelijke rol te gaan bekleden (Eijssvoogel 2011: 381). Zo ging Nederland onder kabinet-Balkenende II (CDA, VVD en D66) in 2006 als *lead nation* naar Afghanistan. Dit heeft er voor gezorgd dat Nederland op militair en politiek niveau voor de komende vier jaar respect had afgedwongen bij de NAVO en Washington (Eijssvoogel 2011: 382). In vergelijking met de vredesmissies waaraan Nederland in de jaren negentig van de vorige eeuw had meegedaan, vroeg de missie in Afghanistan om andere kwaliteiten. Voorbeelden van andere kwaliteiten zijn terrorisme bestrijding en het waarborgen van de internationale veiligheidssituatie.

5 Conclusie

Door de jaren heen is er veel veranderd voor de Nederlandse krijgsmacht. Direct na de Tweede Wereldoorlog ging Nederland van neutraliteitspolitiek naar internationale veiligheidssamenwerking, omdat zij zich aansloot bij het bondgenootschap van de NAVO. Dit heeft een groot effect gehad op de Nederlandse krijgsmacht, omdat ze afhankelijk werd van internationale verdragen en het defensieapparaat werd ingezet onder leiding van het NAVO-Verdrag. Nederland maakte in de tijd na de Tweede Wereldoorlog een politieke en financiële overweging om zich aan te sluiten bij de NAVO.

Tijdens de Koude Oorlog was het Nederlands defensiebeleid relatief stabiel gebleven, omdat de vijand bekend was en men wist wat er verwacht werd. Omdat het defensieapparaat gedeeltelijk onder leiding van de NAVO kwam, werd er op verschillende manieren van de Nederlandse krijgsmacht gebruik gemaakt. Het Nederlandse defensiebeleid veranderde ten tijde van de Koude Oorlog weinig tot niet, omdat de richtlijnen uitgezet door kabinet-Lubbers III, het parlement en de NAVO duidelijk waren. In het kader van ‘*path dependency*’ is het duidelijke dat de fundamentele veranderingen ten tijde van de oprichting van de NAVO een constante en blijvende factor is in het defensiebeleid van de Nederlandse

krijgsmacht. Ondanks dat de Nederlandse krijgsmacht eerder opgericht is dan 1949, heeft het bondgenootschap van de NAVO toch een stempel gedrukt op de werkwijze van Nederland en de krijgsmacht.

Na de Koude Oorlog werd al snel duidelijk dat Nederland niet verder wilde met de grootschalige krijgsmacht die het had. Volgens het Kabinet-Lubbers III en het parlement was de Nederlandse krijgsmacht te groot en kostte te veel geld om nog in stand te houden, daarbij werd het 'vredesdividend' geïnd, omdat men dacht dat de wereld relatief veilig was na de ineenstorting van de Sovjet Unie. Een van de grootste veranderingen in het Nederlandse defensiebeleid kwam na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie. Door de snel veranderende wereldorde werd door de regering besloten zich nu ook te richten op internationale veiligheidssamenwerking. Zo hebben minister Ter Beek en minister Kooijmans een nieuwe hoofdtaak in het leven geroepen om zo de Nederlandse krijgsmacht nieuwe invulling te geven. Door de beschrijving, uitleg en goedkeuring van de prioriteitennota is niet alleen het defensiebeleid veranderd, maar hebben de regering en het parlement ervoor gezorgd dat de Nederlandse krijgsmacht ook legitiem is gebleven. Naast de originele hoofdtaak heeft de krijgsmacht het uitvoeren van crisisbeheersingsoperaties als tweede hoofdtaak erbij gekregen. De tweede hoofdtaak zorgde voor nieuwe kansen en een nieuw defensiebeleid waar de Nederlandse krijgsmacht nog steeds op voortbouwt.

Van 1991-2000 was de rol van de Nederlandse krijgsmacht duidelijk. Er werd verwacht dat de krijgsmacht zich zou inzetten voor de verdediging van het Nederlands- en bondgenootschappelijke grondgebied en zich ook ging richten op internationale samenwerkingsverbanden om zo de vrede proberen te behouden. Dat veranderde toen er op 11 september 2001 terroristische aanslagen werden gepleegd op het World Trade Centre en het Pentagon in de Verenigde Staten. De aanslagen hadden niet alleen een effect en gevolgen voor de Verenigde Staten, maar ook voor haar bondgenoten. Nederland nam een actieve rol in het bestrijden van terrorisme. Naast de actieve rol in de bestrijding van terrorisme, namen de regering en het parlement ook de beslissing om de krijgsmacht weer optimaal in te zetten voor nationale veiligheid. Met het invoeren van een tweede hoofdtaak is de eerste hoofdtaak nooit weg geweest maar door de onzekerheid die terrorisme met zich mee brengt, werd het besluit genomen om de Nederlandse krijgsmacht optimaal te benutten in de verdediging tegen terrorisme. De aanslagen hebben Nederland alerter gemaakt op mogelijke dreigingen tegen de Nederlandse staat en men wil voorkomen dat onschuldige mensen gevaar lopen, want het

verschil tussen interne en externe veiligheid is sindsdien steeds kleiner geworden. De veranderende wereldorde heeft de krijgsmacht een andere invulling gegeven.

In het kader van het historisch institutionalisme wordt er verwacht dat *critical junctures*, in dit geval het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de terroristische aanslagen van “9/11”, van grote invloed zijn op veranderingen in de legitimering van een instituut. Deze ‘political forces’ kunnen ervoor zorgen dat de fundamenteën van een instituut veranderen. De gevolgen van het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de terroristische aanslagen van “9/11” hebben ervoor gezorgd dat er veel vragen waren over het bestaansrecht van de krijgsmacht. Zo vroeg men zich af of er na de Koude Oorlog nog wel een krijgsmacht moest zijn omdat de vrede was terug gekeerd. Na “9/11” waren er juist andere reacties en vond men dat de krijgsmacht een actievere rol moest spelen in de verdediging op internationaal en nationaal niveau. Uiteindelijk hebben de visie en bestaansgronden van het Kabinet-Drees-Van Schaik in 1949 Kabinet-Lubbers III 1993 en Kabinet-Kok II in 2001, ervoor gezorgd dat de krijgsmacht een nieuwe invulling heeft. Het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de terroristische aanslagen van “9/11” hebben een positief effect gehad op veranderingen in de legitimering van de Nederlandse krijgsmacht door de regering en het parlement.

6 Bibliografie

6.1 Bronnenlijst

Handelingen der Staten-Generaal, Tweede Kamer, vergaderjaar 1949-1950, 1672 10-11

Handelingen der Staten-Generaal, Tweede Kamer, vergaderjaar 1949-1950, 1672 12. Vaststelling VIII Hoofdstuk A der Rijksbegroting, dienstjaar 1950.

Handelingen der Staten-Generaal, Tweede kamer, vergaderjaar 1948-1949 bijlage A 1000 VIII-A Rijksbegroting voor het Departement van Oorlog dienstjaar 1948, nr.6.

Handelingen der Staten-Generaal, Tweede Kamer, vergaderjaar 1949-1950 bijlage 1545, nr.3

Handelingen der Staten-Generaal, Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21 629, nr. 4.

Handelingen der Staten-Generaal, Tweede Kamer, 1992-1993, 22 975, nr. 2, "Prioriteitennota".

Handelingen der Staten-Generaal, Tweede Kamer, vergaderjaar 1992-1993, 21 427 nr. 37, "Staatskundige, Bestuurlijke en staatsrechtelijke vernieuwing", p. 24.

Handelingen der Staten-Generaal, Tweede Kamer, 9 mei 1993, 22 975 vergadering nr. 70.

Handelingen der Staten-Generaal, Tweede Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 13 september 2001 27 925 nr.1.

Handelingen der Staten-Generaal, Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 3 oktober 2001 27 925 nr. 6.

Parlement en Politiek. "Zetelverdeling Tweede Kamer 1946-heden". Geraadpleegd op 4 mei 2016, van:

http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvx6/zetelverdeling_tweede_kamer_1946_heden

Nederlandse Grondwetartikelen. Artikel 97, lid 1.

NAVO-Verdrag. Geraadpleegd op 3 mei 2016, van:

http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm

6.2 Literatuurlijst

Adviesraad Internationale Vraagstukken (2004). "Nederland en crisisbeheersing, drie actuele aspecten". *Adviesraad Internationale Vraagstukken* (AIV). 1-65.

Barker, R. (2001). "Legitimizing identities. The self-presentations of rulers and subjects". *Cambridge University Press*.

- Beetham, D. (2013) "The Legitimation of Power". *Palgrave/Macmillan*, 2nd edition.
- Bokhorst, A.M. (2014). "Bronnen van legitimiteit: Over de zoektocht van de wetgever naar zeggenschap en gezag". Den Haag: *Boom juridische uitgever*.
- Boot, C.Y.E. (2014). "Het leger onder vuur. De Koninklijke Landmacht en haar critici, 1945-1989". (Proefschrift) Leiden: Universiteit van Leiden.
- Colijn, K. en Homan, K. (2010). "Verkennen, verkiezen en heroverwegen". *Clingendael Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen*. 1-25.
- De Boer, B., Lucardie, P., Noomen, I. en Voerman, G. (2001) "Kroniek 2000. Overzicht van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 2000". In: *Voerman, G., Jaarboek 2000 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*. 141-210. 160-161.
- Eijsvoogel, J. (2011). "Nederland in de wereld na 9/11". *Militaire Spectator*. Jaargang 180 nr. 9. 376-387.
- Hoffenaar, J. (2009). "Een politieke aangelegenheid, en daarna nooit een uitgemaakte zaak. De ontwikkeling van de hoofdtaken en het ambitieniveau van de Nederlandse krijgsmacht na de Koude Oorlog". *Nederlands Instituut voor Militaire Historie*. 1-82.
- Hoffenaar, J. (2004). "Wordt Nederland verdedigd? De discussie over de hoofdverdedigingslinie van de NAVO in het begin van de jaren vijftig", *Bijdrage en Mededelingen Betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 119, No. 2. 174-192.
- Homan, K. (2011). "De Nederlandse krijgsmacht in transformatie". *Clingendael Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen*. 151-172.
- Kets, E. (2008). "Fragiele Staten in Afrika: De moeilijke weg van onveiligheid naar ontwikkeling". *Clingendael Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen*. 1-7.
- North Atlantic Treaty Organization (NATO). (2011). "Civil-military cooperation (CIMIC), International Military Staff. Geraadpleegd op 27 mei 2016, van: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69722.htm
- Maas, P.F. en Clerx, J.M.M.J. (1996). "Het Kabinet-Drees-Van Schaik. Koude Oorlog, dekolonisatie en integratie". *Centrum voor Parlementaire Geschiedenis*. (Centrum voor Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945 deel 3, band C).
- Peters, B.G. (1999). "Institutional theory in political science: the "new institutionalism". *London and New York: Pinter*.
- Rijksoverheid (2016). "Taken en rechten Eerste en Tweede Kamer". Geraadpleegd op 7 April 2016, van: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/parlement/inhoud/eerste-en-tweede-kamer>.
- Rosanvallon, P. (2011). "Democratic Legitimacy. Impartiality, Reflexivity, Proximity". *Princeton: University Press*.

Van den Hoogen, Th.J.G. (1987). "De besluitvorming over de Defensiebegroting. Systeem en Verandering". *Rijksuniversiteit te Groningen. Leeuwarden, Eisma, BV.*